

ДОСАДАШЊА ПРОУЧАВАЊА ПРОБЛЕМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ НАСТАВНОГ РАДА У КОМБИНОВАНОМ ОДЕЉЕЊУ

Необично је да о тако важном подручју као што је рад у комбинованом одељењу, нема довољно адекватне литературе.

Од концепције коју је, у књизи **Рад у неподељеној основној школи и комбинованом одељењу**, 1951. године изнео **Раде Вуковић**, учитељи су до сада имали највише користи.

Међутим, у име идеје о јединственој социјалистичкој школи, Р. Вуковић не прихвата неколико важних педагошких идеја које су се о малим сеоским школама и комбинованим одељењима појавиле између два светска рата (Краљевина Југославија). Реч је о идеји да се за ове школе и одељења праве посебни или адаптирани наставни програми, посебни или адаптирани уџбеници, или **анекси** уз уџбенике и да се дозволе нека посебна организациона решења у складу са специфичним условима рада. Он је сматрао да ће тиме сеоска деца бити стављена у инфериоран положај у односу на градску децу и да између основних школа у различитим срединама не сме постојати разлика, мада је она објективно увек постојала. Један етатизован модел основне школе узео је под своје окриље и мале сеоске школе, што је само створило привид и лажну слику „једнаких шанси у образовању“. Сеоске школе су биле приморане да се укључе у систем униформне и јединствене државне основне школе, која је све више била по мери града и школе са великим бројем ученика. Тако је, **егалитаризам прокламован** у име мањине, али је униформизацијом увек штетио тој мањини и користио већини.

Анекс – (лат.) прилог, додаток, наставак; све што је додато или везано за нешто.

Егалитаризам – (фр.) тежња за стварањем једнакости међу људима на основу једнаке расподеле добара и друштвеног утицаја; уравниловка.

Прокламовати – (лат.) прогласити; обнародовати; објавити.

Раде Вуковић је у поменутој књизи објавио и обимну библиографију радова о тој теми. Ову библиографију је 1992. године допунио и објавио **Недељко Трнавац** у књизи **Мале сеоске школе.**

Требало је да прође пуних 30 година па да тек онда **М. Стевановић, и Д. Ђорђевић** објаве једну целовиту књигу из ове области, **Организација наставе у комбинованим одељењима, 1981.**

Ситуација је још неповољнија када се анализира садржај стручних часописа намењених учитељима.

Р. Ничковић је анализирао садржај већине наших часописа у послератном времену и нашао да је организацији наставе посвећено мало пажње, свега око 2% прилога.

Просечан број ученика у комбинованим одељењима у Србији у 1994/95. школској години је 12,9, а у чистим одељењима 25,8. Можда је то вид компензације (**надокнаде**) за друге отежане околности у којима живе и раде сеоска деца и учитељи?

Велики број учитеља, који су радили више година у комбинованом одељењу, с поносом истиче како њихови ученици задржавају исти или чак постижу и бољи успех у наставку школовања, да су са успехом завршили средње школе и факултете и да та мала школа ни једном ученику није поставила препреку на животном путу.

Многи истичу да рад у комбинованом одељењу, поред недостатака, има и извесне предности у односу на рад с једним разредом.

Предности би биле следеће:

- учитељ ради са малим бројем ученика, наглашена је потреба за индивидуалним радом и индивидуализацијом наставе, чиме се стварају услови за уважавање и поштовање разлика међу ученицима, за максимално развијање њихових способности, за напредовање према индивидуалном темпу и склоностима,
- комбиновано одељење је погодна и стимулативна средина за развијање самосталности и креативности код ученика,
- оспособљава ученике за самообразовање,
- обезбеђено је чешће понављање и чвршће повезивање наставних садржаја у једну целину. Ученици млађих разреда су у ситуацији да спонтано упознају многе чињенице и појмове којима оперишу ученици старијих разреда, а ови су, опет, у ситуацији да се подсети и обнове оне садржаје које су обрађивали претходних година,
- због малог броја ученика брза је и ефикасна контрола њиховог самосталног рада,

- централна тачка наставе померена је са поучавања на учење чиме се мења положај и ученика и учитеља у наставном процесу. Док је у чистом одељењу учитељ, најчешће, једини преносилац знања, у комбинованом одељењу он се јавља у другачијој улози. Ту је он, пре свега, организатор рада, саветник и сарадник. Тежиште његове активности је на таквој организацији образовно-васпитног рада у којој ће ученици бити активни у процесу стицања знања и развијања способности,
- перманентна смена директне и индиректне наставе и комбинација различитих облика рада чини наставу динамићнијом, разноврснијом, атрактивнијом и интересантнијом,
- рад у комбинованом одељењу и самосталан рад ученика захтева брже прелажење на мултимедијски систем наставе и њено модернизовање,
- процес социјализације има равномернији и природнији ток итд.

Неуспех и **слабости у раду**, приписују се:

- условима у којима ученици живе и уче,
- опремљености школа наставним средствима и техничким уређајима,
- нефлексибилној организацији рада. У комбинованом одељењу ради се по истим принципима као у школама које имају 1000 и више ученика.
- сложеној организацији часа, посебно у случајевима када се истовремено ради са три или четири разреда (3 или 4 програма),
- недостатку времена за директан рад учитеља са ученицима појединих разреда,
- честим променама учитеља,
- неспособљеношћу учитеља за рад у комбинованом одељењу,
- недостатку одговарајуће методичке литературе за учитеље,
- неразрађеном систему њиховог стручног усавршавања (семинари, огледни часови и сл.),
- њиховој изолованости, недовољној и неадекватној сарадњи са матичном школом и средином у којој се школа налази итд.

Посебну пажњу практичара привлаче **модел** **комбиновања разреда**. Да ли је ефикаснија комбинација удаљенијих (I – III; II – IV) или ближих разреда (I – II; III – IV).

Дужу традицију у Србији има комбиновање **ближих разреда**. То је до Другог св. Рата био и најчешћи модел комбиновања разреда. Од њега се одступало само у случајевима када је то број ученика изричито захтевао. Овај модел има бројне присталице и данас. **Л. Богнар** сматра да је најприхватљивија комбинација I - II, III - IV. „...ближа доб деце, па се чешће може организовати неподељени и заједнички рад“.

За комбинацију ближих разреда залаже се и **В. Пољак**, „јер се таквом комбинацијом одељења може провести потребна диференцијација рада по разредима, а уједно се омогућује поврмени заједнички рад на обради сличних делова из наставног програма истог предмета.“

Предности ближе комбинације су и у изворима знања. Ученици ближих разреда могу у самосталном раду користити исте слике, часописе, енциклопедије... при чему треба водити рачуна о задацима који треба да буду примерени узрасту и могућностима ученика.

И **Ђ. Лекић** сматра да је најефикаснија комбинација суседних разреда (I – II и III – IV).

У прилог овог модела наводе се и други разлози:

- ученици су блиски по развојном и образовном нивоу,
- терминологија коју учитељ користи је блиска ученицима оба разреда,
- лакше је успостављање интерперсоналних односа међу ученицима,
- старији ученици понављају градиво из млађег разреда, а млађи се упознају са оним што ће учити наредне године,
- приближан број часова и заједнички долазак у школу и одлазак кући...

Приговори овом моделу комбиновања:

- ученици често мењају учитеља. Један учитељ не може да води ученике четири године, већ се често смењује са својим колегом ,
- прети опасност од уједначавања програма и захтева у различитим разредима,
- теже је организовати самостални рад ученика, нарочито у случају комбинације I и II разреда,
- учитељи нису подједнако оптерећени бројем часова, а често и бројем ученика и тд.

Модел комбинације **удаљенијих разреда** масовније се почео примењивати након Другог светског рата и данас се у нашим школама често сусреће. За овај модел залагали су се **Јесипов и Гончаров, Р. Вуковић и Н. Филиповић.**

Присталице овог модела, најчешће, истичу да он **обезбеђује:**

- сигурност у подели ученика на разреде (умањује се опасност од уједначавања програма и захтева у различитим разредима),
- лакше се организује самосталан рад са старијим разредом,
- старији разреди имају више часова од млађих па се на таквим часовима може са њима самостално радити,
- старији ученици позитивно делују на млађе,
- равномернију оптерећеност учитеља и тд.

Најозбиљнији **приговор** овом моделу своди се на неекономичност.

Има педагога који сматрају да успех у раду у комбинованом одељењу не зависи толико од модела комбинације разреда, колико од тога у којој мери су ученици савладали методе и технике ефикасног учења и у којој мери су оспособљени за самосталан рад.

Питања:

1. На основу претходног текста наведите имена педагога који су дали своје прилоге (предлоге, размишљања) о раду у комбинованом одељењу.
2. Како се звао аутор књиге Рад у неподељеној основној школи и комбинованом одељењу, објављене 1951. године?
3. Које су предности рада у комбинованом одељењу?
4. Недостаци (слабости) рада у комбинованом одељењу?
5. Предности и недостаци комбинације ближих разреда?
6. Предности и недостаци комбинације удаљенијих разреда комбинованог одељења?